

Піщана В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО УПРАВЛІНСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Розглядаються психологічні особливості управлінського спілкування, яке є одним із найважливіших чинників професійної успішності майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: вища освіта, технічна освіта, професійна освіта, навчання, пізнання, самоосвіта, спілкування, управлінець, судно, команда.

Психологічні особливості управлінського спілкування є одним з найважливіших чинників професійної успішності майбутніх судноводіїв.

Актуальність цього питання зумовлена сучасною ситуацією в нашій країні і характеризується стрімкими змінами в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах людської діяльності. Саме сьогодні, в умовах реформування, особливого значення набуває проблема якісної підготовки керівних кадрів.

У психології вивчення зазначеного питання до початку 90-х років минулого століття обмежувалося головним чином декларативно-описовим підходом і теоретичними висновками. Аналіз психолого-управлінської літератури свідчить, що проблема спілкування загалом і управлінського спілкування зокрема вже була предметом уваги дослідників. Аналізу методологічних проблем спілкування присвячені роботи К.О. Абульханової-Славської, Л.П. Буєвої, М.С. Кагана, О.М. Леонтьєва та ряду інших авторів.

Різні аспекти спілкування розглядалися у працях Г.М. Андрєєвої, Б.Г. Ананьєва, О.О. Бодальова, М.Й. Боришевського, Л.С. Виготського, О.В. Киричука, О.О. Леонтьєва, Б.Ф. Ломова, В.В. Москаленко, С.Л. Рубінштейна, Т.В. Рубцевої, П.Р. Чамати та ін.

У роботах Г.О. Балла, О.В. Брюховецької, В.М. Галузяка, А.Б. Добровича, М.М. Заброцького, В.О. Кан-Каліка, Я.Л. Коломінського, М.Н. Корнева, С.О. Мусатова, В.А. Семиченко, Л.Е. Орбан-Лембрик, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелевої, Ю.М. Швалба, Т.С. Яценко розкриваються різні сторони професійного спілкування.

Значна увага була приділена дослідженню соціально-психологічних проблем спілкування та формування колективу (Б.Д. Паригін, Р.Х. Шакуров), психологічних аспектів взаємодії керівника з підлеглими (А.Л. Журавльов, В.Г. Ковальов, А.Л. Свенцицький та ін.), аналізу соціально-психологічних аспектів управлінської діяльності керівників (О.І. Бондарчук, Г.В. Єльнікова, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломінський, Р.Х. Шакуров та ін.), організації ефективної взаємодії керівників та працівників організацій (Л.М. Карамушка) тощо.

Разом з тим, проблема психологічної підготовки майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування досліджена недостатньо. Проте, успішність роботи капітана судна значною мірою залежить від розуміння ним психологічних, соціально-психологічних, педагогічних закономірностей управлінського впливу та рівня оволодіння навичками управлінської взаємодії з колективом.

Недостатня увага до комунікативного аспекту професійної підготовки майбутніх судноводіїв викликає ряд проблем, які проявляються в сфері взаємостосунків і особливо гостро відчуються молодими капітанами на початку професійної діяльності. Маючи ґрунтовну спеціальну підготовку, вони часто виявляються не готовими до налагодження взаємостосунків із підлеглими, допускають ряд серйозних прорахунків і помилок в організації управлінського спілкування. У зв'язку з цим не виникає сумнівів щодо необхідності здійснення цілеспрямо-

---

ваної діяльності з психологічної підготовки майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування.

Проте, можливості підготовки до управлінського спілкування у ході навчального процесу у ВНЗ практично не обговорюються, хоча підготовленість випускника до успішного управлінського спілкування є елементом психологічної культури особистості та професійно важливим умінням фахівця нового, гуманістично-орієнтованого типу.

Управлінське спілкування капітана судна – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між капітаном і командою, породжений необхідністю спільної діяльності, який включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання і розуміння іншої людини. Як різновид діяльності, управлінське спілкування виявляється під час пізнання керівником підлеглих, в організації безпосереднього впливу на них, в управлінні власною поведінкою, організації процесу взаємин.

У комплексі взаємопов'язаних чинників, від яких залежить ефективність управлінського спілкування майбутнього судноводія, базовою є психологічна підготовка керівників, і, як її результат, психологічна готовність майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування. Психологічна готовність майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування – стійке психологічне утворення в структурі особистості фахівця, система особистісних якостей і комунікативних вмінь, сукупність раніше набутих настановлень, знань, навичок, вмінь, мотивів діяльності тощо, що забезпечують здійснення ефективного управлінського спілкування.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив визначити чинники управлінського спілкування майбутніх судноводіїв, до яких відносяться: специфіка галузі, система психологічної підготовки керівного складу, стан соціально-психологічного клімату команди судна, рівень розвитку та професійної підготовки команди, стиль керівництва, індивідуально-психологічні особливості особистості судноводія.

Аналіз чинників управлінського спілкування дозволив виділити три рівні психологічної готовності до управлінського спілкування – високий, середній і низький. До групи з високим рівнем психологічної готовності до управлінського спілкування було віднесено судноводіїв, які:

- мають високу готовність до співпраці, активність у встановленні контактів, виразне лідерство, розвинені управлінські та комунікативні здібності;
- відстоюють свої погляди і добиваються їх прийняття командою;
- займають активну, тверду, домінуючу позицію, спрямовують, регламентують поведінку підлеглих;
- характеризуються швидкістю, точністю, гнучкістю, оригінальністю мислення, багатою уявою, самовладанням, впевненістю у собі, легко знаходять оригінальні рішення організаційних та управлінських проблем;
- мають високу комунікабельність, високий комунікативний контроль, створюють обстановку, необхідну для досягнення цілей, налаштовують на співробітництво, доброзичливі і відкриті у спілкуванні.

До групи з середнім рівнем психологічної готовності до управлінського спілкування було віднесено судноводіїв, які:

- прагнуть розширити контакти з людьми, відстоюють свою думку і планують роботу, але потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю;
- намагаються керувати, враховуючи інтереси співробітників, але нестійкі у проявах приязні, теплих, позитивних почуттів, схильні до іронічних зауважень;
- часто займають очікувальну, сторонню, споглядальну позицію, схильні обмежувати поведінку підлеглих;
- мають нестійку самооцінку й оцінку партнера, здатні шукати компромісні рішення, невпевнені у взаєминах;

- мають середній комунікативний контроль, щирі, але нестримані у своїх емоційних проявах, зважають у своїй поведінці на думку оточуючих людей, мають залежність своєї позиції від них.

До групи з низьким рівнем психологічної готовності до управлінського спілкування було віднесено судноводіїв, які:

- не прагнуть до спілкування, почувають себе скуто в новому колективі, мають труднощі в установленні контактів з людьми;
- не відстоюють свою думку, важко переживають образи, прагнуть запобігати прийняттю самостійних рішень;
- уникають активного впливу на підлеглих, фактично усуваються від здійснення функцій керівництва і пов'язаної з цим відповідальності;
- прагнуть лише до власного спокою і успіху, особистого благополуччя, престижу, задоволення своїх бажань;
- у взаємодії з підлеглими перш за все враховують власні інтереси, інтереси справи й оточуючих людей у такому випадку вторинні;
- мають низький комунікативний контроль, мало схильні до змін у різноманітних ситуаціях, часто переживають заклопотаність і дратівливу нестриманість, нетерпимість, занепокоєння і пригніченість;
- нездатні до компромісів, у спілкуванні конфліктні.

Аналіз результатів дослідження особливостей розвитку психологічної готовності до управлінського спілкування майбутніх судноводіїв виявив у більшості керівників середній (68,7%) і низький (23%) рівні психологічної готовності до управлінського спілкування, і лише у 18,2% досліджуваних виявлено високий рівень психологічної готовності до управлінського спілкування. При цьому, порівнюючи рівні розвитку структурних компонентів управлінського спілкування, можна відмітити, що у респондентів більшою мірою розвинений особистісний і когнітивний компоненти управлінського спілкування (високий рівень розвитку цих складових мають 39,9% і 25,2% досліджуваних відповідно). Натомість, операціонально-регулятивний компонент розвинутий менше (високий рівень цієї складової виявлено у 15,3% досліджуваних).

Загалом було констатовано, що рівень психологічної готовності майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування є недостатнім. Відповідно, було зроблено висновок про необхідність впровадження програми психологічної підготовки майбутніх судноводіїв, яка сприяла б підвищенню рівня психологічної готовності майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування.

У ході формувального експерименту підтверджено доцільність впровадження у психолого-педагогічну практику програми психологічної підготовки майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування, спрямованої на підвищення рівня психологічної готовності до управлінського спілкування. Підвищення готовності до управлінського спілкування та корекції основних недоліків цього виду спілкування доцільно здійснювати двома основними шляхами: перший шлях полягає в забезпеченні майбутніх судноводіїв знаннями з психології управлінського спілкування взагалі та знаннями про власні особливості спілкування керівників через спеціальну програму навчального спецкурсу «Психологія управлінського спілкування». Другим напрямком є формування та корекція психологічних навичок та вмінь управлінського спілкування, який доцільно реалізовувати в процесі групового навчання. Ефективною формою психологічної підготовки майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування є навчальний семінар-тренінг «Психологічна підготовка майбутніх судноводіїв та керівного складу морських та річкових суден до управлінського спілкування», який передбачає використання інформаційно-пізнавальних, діагностичних та корекційно-розвивальних методів.

Використання цієї програми позитивно вплине на підвищення рівня психологічної готовності майбутніх судноводіїв до управлінського спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксенова О.А. Управленческий тренинг – эффективная форма повышения квалификации руководящих работников // Игровые методы в образовании и научных исследованиях : Материалы XVIII международного семинара / О.А.Аксенова, В.И.Легостаева. – Киев, 1991. – С. 10-12.
2. Бандурка А.М. Психология управления / А.М.Бандурка, С.П.Бочарова, Е.В.Землянская. – Харьков : ООО "Фортуна пресс", 1998. – 256 с.
3. Брюховецька О.В. Психологічні особливості управлінського спілкування керівників загальноосвітніх навчальних закладів //Актуальні проблеми психології. Том.І: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія: Зб. Наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К. : Міленіум, 2006. – С.6-9.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Психология управления: Посібник / Л.Е.Орбан-Лембрик. – К. : Академ-видав, 2003. – 568 с.
5. Черноусенко Н.С. До питання використання тренінгових занять у роботі з керівниками різних рангів / Н.С.Черноусенко // Збірник наукових праць. - №16. Частина II. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ПВУ, 2001. – С. 168-177.

Песчаная В.Н.

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СУДОВОДИТЕЛЕЙ К УПРАВЛЕНЧЕСКОМУ ОБЩЕНИЮ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ВУЗах

Рассматриваются психологические особенности управленческого общения, которое является одним из важнейших факторов профессиональной успешности будущих судоводителей.

Ключевые слова: *высшее образование, техническое образование, профессиональное образование, общение, руководитель, судно, команда.*

Pishana V.

CHARACTERISTICS OF THE PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF FUTURE NAVIGATORS TO MANAGER COMMUNICATION DURING TRAINING UNIVERSITIES

Discusses the psychological characteristics of management communication, which is one of the most important factors of professional career of the future navigators.

Keywords: *higher education, technical education, professional education, communication, manager, ship, command.*

УДК 159.942-057.87

Рябова В.О.

ВПЛИВ ВЗАЄМИН МІЖ СТУДЕНТАМИ І ВИКЛАДАЧАМИ НА «Я-КОНЦЕПЦІЮ» МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Стаття присвячена проблемі формування у майбутніх спеціалістів з вищою освітою позитивної «Я-концепції». Розглядаються особливості ситуації взаємин викладачів і студентів, механізми впливу на «Я-концепцію» майбутнього фахівця.